

İpucu: Para

Geçmişin İpuçları

İpucu: Para

Herhangi bir anda çekilmiş bir hava fotoğrafı bize ne söyler? Fotoğraftaki doku, boşluk ve doluluklar, yolların biçimlenişi, doğa ve hatta gölgeler, bize fotoğraftaki yerleşim hakkında nasıl bilgiler, geçmiş ve bugünkü yaşamı hakkında ne gibi ipuçları verebilir? Gelmiş geçmiş yönetimler, inançlar, günlük hayat detaylarına kadar birçok konuda, tabii biraz da spekülasyon yeteneğimize göre, aslında tahminimizden çok daha fazla verinin ipucunu bulabiliriz hava fotoğraflarında.

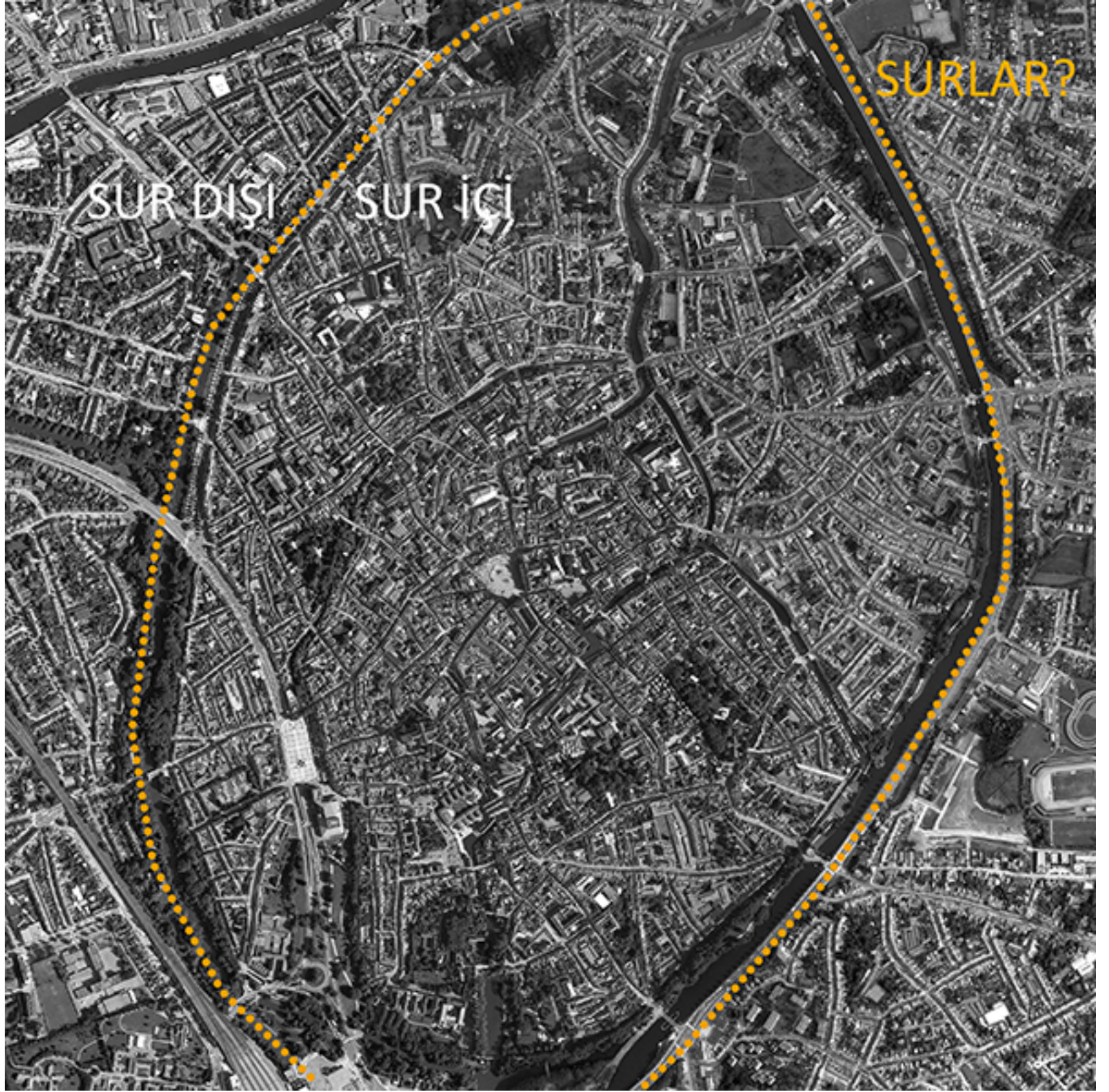

harita verisi: Google, DigitalGlobe

Bu şehrin kanallar tarafından belirlenmiş çok net bir biçimi var, neredeyse tuhaf bir yumurta biçimini görebiliyoruz. Yumurta ya da değil, şehrin çok tanımlı bütünsel bir formu olduğu kesin. Şehir, yaklaşık bir oval olan bu merkezin dışına azıcık sıçramış olsa da, içerisi ve dışarısı arasında çok ciddi bir yoğunluk farkı var. Dışarıdaki binalar daha küçük, boşluklar daha fazla, yeşil alanlar daha baskın. İlk tahminimizi bu gözleme dayanarak yapabiliriz: Şehrimiz belli bir zamana kadar kanallara paralel giden, şu anda ise artık mevcut olmayan surların içinde yer alıyordu. Sur konusuna döneceğiz.

harita verisi: Google, DigitalGlobe

Kenti çevreleyen kanalların, bir zamanlar var olmuş surların tam yanında olmasından dolayı aslında koruma amaçlı hendekler oldukları zannedilebilir. Ancak, şehir dokusuna biraz daha dikkatli baktığımızda, şehrin içinde de çok sayıda kanal görüyoruz (ipucu: 'Kuzeyin Venediği' denilen şehirlerden birisine bakıyoruz). Neredeyse, yol sisteminin yanında ikinci bir sistem olacak kadar çok sayıda kanal var. Hatta, şehrin yollarının çok dar olduğunu ve asıl anayolların kanallar olduğunu iddia etmek mümkün ve aynı zamanda ulaşımın kentin varoluşu için çok önemli olduğunu da tahmin edebiliriz. Acaba ulaşımın atardamar olduğu tüccar bir şehre mi bakıyoruz?

Şehrimizin dokusuna biraz dikkat edersek, tipik bir ortaçağ şehri

sistemine sahip olduğunu görüyoruz. Çok yoğun bir yapılaşma, homojen bir doku, az sayıda kentsel boşluk, biçimlenişlerinde görünür hiçbir düzen olmayan sokaklar, tesadüfen orada burada birçok meydanın yer aldığı düzensiz bir sistem bu. İlk bakıştaki her yargı gibi bu da kısmen doğru kısmen yanlış: Yolların neredeyse tamamı, kıvrıla büküle de olsa, şehir merkezindeki ana meydana doğru gidiyor. Kanallar da aynı merkeze doğru gidiyor; bu şehrin her noktasına ulaşan bir yol ağı değil, fakat hızla şehir merkezine ulaşımı sağlayan geniş yollar ağı. Meydanların hepsinin bir ya da daha çok kenarında, kamusal yapı olmaları muhtemel büyükçe yapılar var. Bu kamusal yapılara da daha sonra döneceğiz.

Surlara, şehrin büyüme süreci tahmini ile geri dönelim. Dünyanın birçok coğrafyasında şehirlerin içinde sakladıklarını korumak için önce ahşap, giderek toprak, tuğla ve taş, koruma duvarları yaptıklarını biliyoruz. Surlar koruma amaçlı harika araçlar olsa da, kentlerin büyümesinin önünde engel oluşturmak gibi bir problem de içeriyorlar. Bu noktada kendinizi şehirlilerin yerine koyun:

Korunmamız lazım: Şehrin etrafına surlar yapalım!

Harika fikir. Nereden geçsin bu surlar?

Elbette bütün mevcut yapıları içine alsın, tam şehrin kenarından geçsin.

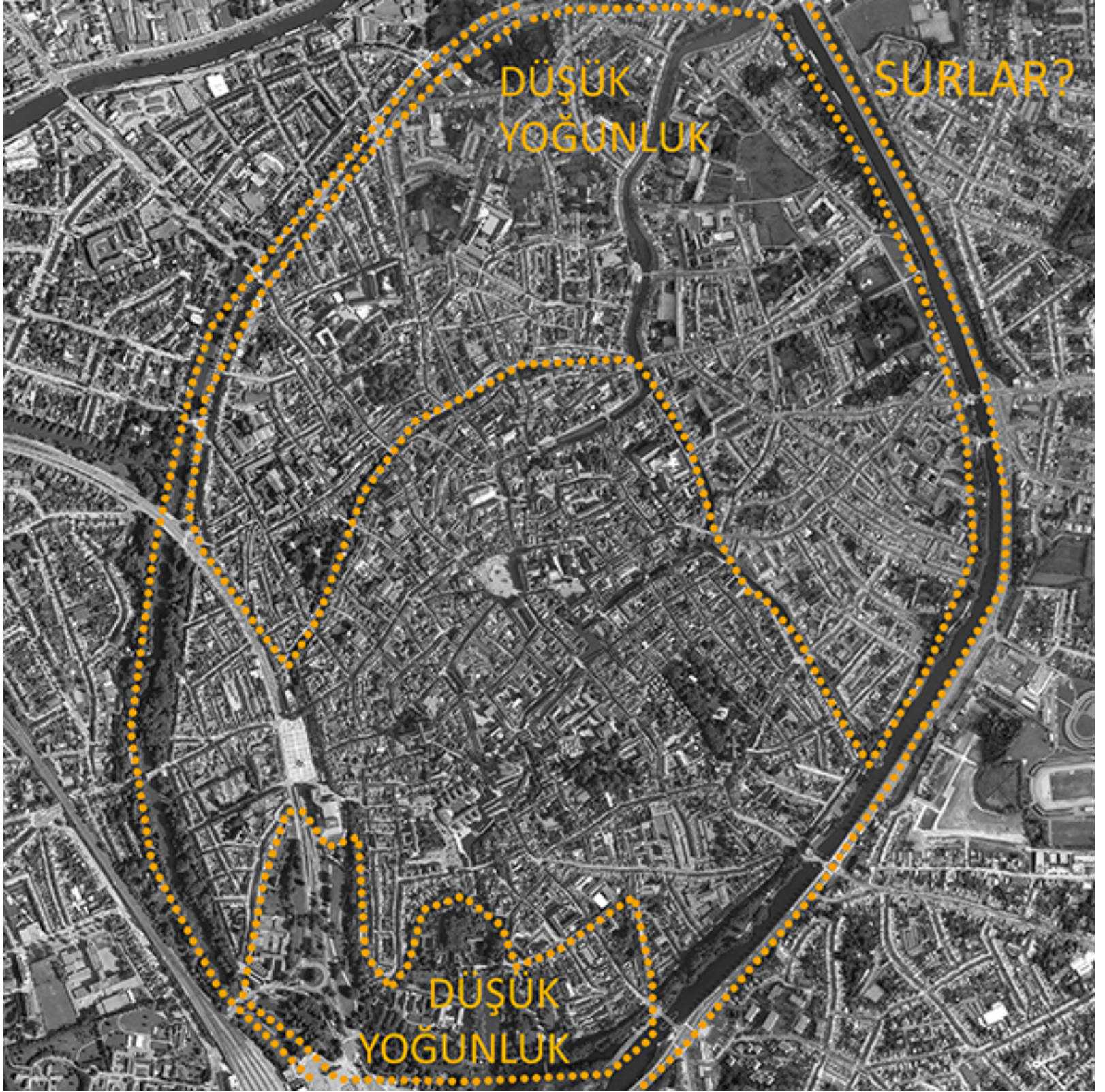
Tamam ne iyi fikir.

Bir dakika bir dakika? Yahu şehir büyümeyecek mi? Bu kadar masraf yaptıktan sonra şehir büyüyünce yıkacak mıyız güzelim surları?

Hmmm... O zaman surları şehrin en son yapılarının az ötesinden yapalım, şehre büyümek için alan kalsın, surları zırt pırt yıkıp yeniden yapmak zorunda kalmayalım.

Hurraa!!! Yaşasın surlarımız!

harita verisi: Google, DigitalGlobe

Surlarla çevrili birçok şehir, aşağı yukarı bu şekilde akıl yürütülerek optimum genişlikteki surları inşa etmeye çalışsa da, hesapların her zaman tutmadığını, surların defalarca yıkılıp genişlemekte olan şehir parçalarını da içine alacak şekilde defalarca biraz daha geniş şekilde yapıldığını biliyoruz. Şehrimizin büyürken bir hesap hatası yapmış olabileceği ile ilgili bir ipucu var: Şehir merkezinin yüksek yoğunluğuna karşın, kanalların-surların hemen içinde kalan kenar mahalleler geniş yeşil alanlar ve boşluklar içeriyor. Kuzey ve güney mahallelerinde bu çözüklük çok açıkça görülebiliyor; şehrin bu kısımları sanki başka bir şehir gibi. Acaba, şehrimiz surları inşa ederken fazla iyimser bir büyüme tahmini mi yaptı? Yoksa tahmin gerçekçiydi de, şartlar değişince büyüme beklendiği gibi mi

olmadı?

harita verisi: Google, DigitalGlobe

Daha yakından bakınca, olağanüstü düzeyde korunmuş bir şehir dokusu görüyoruz; sanki bir anıt-şehre bakıyoruz. Bu uzaklıktan bile, oldukça zengin bir şehre baktığımızı da hissedebiliyoruz, çok sayıda görkemli kamusal yapı zenginliğin ipucunu veriyor. Ne kadar şanslı bir şehir olmalı bu! Yüzyıllar boyunca şehrimizin sakinleri çok ileri bir koruma bilinci ile hareket etmiş ve gururla şehirlerinin —anıtsal yapılarını olduğu gibi— sivil yapılarını da mı özenle korumuşlar? Ne mutlu kuşaklar boyunca bu şehirde yaşayanlara! Hayat her zamanki gibi sürprizlerle dolu, şehrin hikâyesi sanıldığı kadar mutlu bir hikâye değil aslında, yakında göreceğiz.

Şehrin merkezine daha detaylı bakınca, öncelikle çatılar dikkatimizi çekmeli. "Hava fotoğrafına bakınca başka ne dikkatimizi çekebilir?" demeyin, tüm yapılarda neredeyse tamamen kırma çatı var ve gölgelerden anladığımız kadarıyla hayli dikler. Yağmuru hemen hissediyoruz, orta – kuzey Avrupa? Daha önce bahsettiğim gibi, neredeyse tüm meydanların kamusal yapılar ile tanımlandığını görüyoruz,

yine oldukça tipik bir ortaçağ şehir dokusu özelliği.

harita verisi: Google, DigitalGlobe

Sırayla meydanlara ve yapılara bakalım. Ortadaki en büyük kamusal alan (A), ki ortaçağ boyunca muhtemelen şehrin en büyük pazaryeri idi, doğu (1) ve güney (2) kenarında çok görkemli iki yapı ile sınırlı. Özellikle güneydeki yapının çok büyük bir kulesi var, gölgesinden hemen anlaşılıyor. Ancak bu yapı dini bir yapı değil. Meydanın doğusunda yer alan yapı da dini bir yapı değil, bildiğimiz bir dini yapı şeması yok. Ana meydanın hemen kuzeyinde yer alan açık renk çatılı dikdörtgen yapı da, önündeki küçük meydanla (C) birlikte huzur içinde, ancak bu ruhani bir huzur değil, bu yapı da kilise değil. Tekrar ana meydanımızdan bu sefer doğuya doğru (B) biraz ilerleyelim, burada da güneyde (3) ve doğuda (4) birer kamusal yapı görüyoruz, ancak bunlar da dini yapı değil. Diğer meydanlarda da benzer bir durum var. Eee, bu zengin şehrin kiliseleri hatta katedrali nerede? Oldukça seküler bir ortaçağ şehrine bakıyoruz, şehrin biçimini oluşturan temel öge dini yapılar değil, diğer kamusal yapılar. Tüccar şehir tahmini doğru galiba?

Şehrimizin endüstri devrimini pas geçtiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Kent merkezinde ya da çevresinde endüstriyel yapı olabilecek büyüklükte hiçbir yapı yok. Zaten şehrimizin korunmuşluğu oldukça eskiye dayanan bir zenginliğe işaret ediyor; şehrimiz yeni zengin değil. Peki, bu zenginlik nereden geliyordu acaba? Tarım? Üretim? Ticaret? Bugün ise, bu kadar korunmuş bir şehrin önemli bir turizm merkezi olduğunu tahmin edebiliriz.

Toparlayalım. Bir orta – kuzey Avrupa şehri. Kanal sistemi, neredeyse yol sistemi kadar baskın. Şehrimiz ortaçağda çok zengin olmuş ve muhtemelen hızla büyümüş. Eski surlarını yıkıp, gelecekteki büyümeyi de öngörerek yeni surları yapmış. Ancak, bir noktada bir şey yanlış gitmiş, şehir yeni surların içini tamamen dolduramamış, büyüme bir tarihte neredeyse durmuş. Büyümenin durması, aslında ekonomik kriz de demek, şehrimiz yoksa krize mi girdi? Bugün ise bir krizden eser yok, çok bakımlı, varlıklı bir şehir bu.

By what maneuver of destiny had there emerged, in this Bruges which he had entered as a shipwrecked widower void of aspiration, so miraculous a resuscitation, renewing a past which he had long deemed to be resting in the grave?

Bruges-la-Morte, Georges Rodenbach, 1892

Bruges, Rodenbach'ın hikâyesinde bahsedilene benzer bir yeniden doğuş yaşamış bir şehir. Zwin halici üzerinde, Atlantik Okyanusu'na 10 km kadar uzakta yer alıyor. Tarihi boyunca kaderi hep Zwin'e bağlı bir ticaret merkezi olmuş. Zamanla alüvyonların doldurması ile kapanan ve gemilerin çalışamaz hâle geldiği Zwin, 1134 tarihindeki büyük bir fırtına sonucu tekrar açılıyor. Zaten bölgenin ticaret merkezi olan Bruges, bu sayede okyanusa tekrar bağlanarak çok büyük bir hızla, dünyanın en önemli ticaret merkezi oluyor. Kanallarla okyanusa bağlanan, kentin tam merkezinde yer alan limanında İtalya'dan Norveç'e kadar ülkelerden gelen gemiler var. Ana meydanın doğusunda yer alan yapı dönemi açısından bir ilk: Üzeri kapalı bir liman yapısı. Şehrimiz o kadar başarılı ki, kapasitesi az geldiği için liman yakındaki Sluys ve Damme şehirlerine kadar uzatılıyor; Bruges limanına 15. yüzyılda günde 700 gemi geliyor. Dünyanın ilk borsa

binası burada, 1309 yılında yapılıyor. Çok dilli, çok milletli bir şehir, doğunun baharatlarından İskoçya'nın yününe dünyada üretilen her şey ana meydanımız Grote Markt'da bulunuyor. Şehir o kadar ticaret odaklı ki, şehir merkezinde kiliselere yer yok. Sint-Salvator Katedrali şehrimizin güneyinde, küçük bir meydanın yanında yer alıyor.

Fırtına ile gelen fırsatı değerlendiren girişimci Bruges ahalisi, 1400'lerde nüfusu 200.000'e ulaşan, dönemine göre devasa ölçekte, kozmopolit bir şehir yaratıyor. Bu şehir, üretim ve ticaret ağlarının kontrolü ve manipülasyonu, sisteminin çokulusluluğu açılarından James M. Murray tarafından "kapitalizmin beşiği" olarak tanımlanacak kadar bugüne işaret eden 'çağdaş' bir şehir. Müthiş bir başarı hikâyesi.

Yine doğanın cilvesi sonucu, yavaş yavaş dolan Zwin üzerinde 1500'lerden itibaren büyük gemilerin giderek hareket edememesi nedeniyle Bruges limanı hızla önemini yitiriyor. Proto-kapitalist de olsa, kapitalist dünyada romantizme yer yok. Neredeyse göz açıp kapayıncaya kadar Antwerp limanı açılan bu boşluğu dolduruyor ve bütün ticareti ele geçiriyor. Girişimci şehrimiz yeni pazarlar bulmak için denemeler yapıyor, bunların en bilineni 17. yüzyılda dantel endüstrisinin kurulup, Bruges'un dünya dantel ticaretinin merkezi olarak kısmen başarılı olması. Hiçbir atılım altın çağı geri getirmiyor, 1500'lerden başlayarak Bruges uzun ve geri dönülemez bir inişte. Sur içinin tam olarak dolmamasının nedeni tam da bu. Ekonomik yükseliş sırasında öngörülen büyüme durunca, şehrin gelişmesi surların içini dolduramadan donuyor. Bu çöküş şehrin eski görkemi ile o kadar çelişkili ki, Georges Rodenbach'ın 1892 tarihli *Bruges-la-Morte* romanına ve William Wordsworth'ün şu dizelerine (1821) esin kaynağı oluyor:

*In Bruges town is many a street,
Whence busy life hath fled,
Where, without hurry, noiseless feet,
The grass-grown pavement tread.*

1800'lerin ortasında Bruges artık eski zenginliğinin çok uzağında, nüfus 50.000'e kadar düşmüş durumda ve Belçika'nın en fakir şehri. Buraya

endüstri devrimi de uğramıyor. Büyük başarı hikâyemiz çok acıklı bitecek gibi görünürken, mucizevi bir gelişme oluyor. 1800'lerin sonunda, insanlar turizmi keşfediyorlar. Waterloo Savaşı'nın geçtiği alanları görmeye giden İngilizler, yol üzerindeki Bruges'dan de geçerken şehrimizin görkeminden ve mükemmel korunmuşluğundan etkileniyorlar. Bruges neredeyse bir anda, dünyanın ilk kitlesel turizm merkezlerinden birisi oluyor. Şehrimiz birkaç yüzyıl boyunca uyumuş olsa da, girişimci ruhunu hemen hatırlıyor. 1909'da bu yeni sektörün gelecekte ne kadar önemli olabileceğini anlayan şehrimizde 'Bruges İleriye: Turizmi Geliştirme Derneği' kuruluyor. Turizm hızla, şehri eski zenginliğine kavuşturuyor. İronik bir şekilde, Bruges'un başına gelen ekonomik felaket şehrin bir bütün olarak çok iyi korunmasına, çok iyi korunması ise, talihin cilvesi, turizm zenginliğine yol açıyor. Yani şehrin, şehirlilerin kuşaklar boyunca yaşadığı perişanlık bugünün zenginliğinin nedeni. 20. yüzyılda ise, biraz şans, biraz da Bruges'un önemsiz bir şehir olması, Birinci Dünya Savaşı'nın şehrimizi ziyaret etmemesini sağlıyor. Savaşların ikincisi de buraya uğramayınca, 2000 yılında UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası ilan edilen şehrimizin bugününe ulaşmış oluyoruz.

desen: Arda İnceođlu

Bruges'un hikâyesi, doğanın yarattığı ve yok ettiği olanaklar, girişimcilik, felaket sandığımız şanslar ya da şans sandığımız felaketler üzerine bir ders gibi. Bruges'un yerini alan Antwerp'in hikâyesini de bilsek, iyice kadere inanabiliriz!

[Arda İnceoğlu](#), [Bruges](#), [Geçmişin İpuçları](#), [hava fotoğrafı](#), [kent](#), [ortaçağ şehri](#), [şehir](#)